

УДК: 343.98

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У
ФУНКЦІОНАЛЬНІЙ СПРЯМОВАНOSTІ ПІДРОЗДІЛІВ ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

кандидат економічних наук, Федчишина В.В.

Університет Державної фіскальної служби України, Київ

Обґрунтовано основні заходи використання спеціальних економічних знань у функціональній спрямованості працівників підрозділів оперативно-розшукової діяльності податкової міліції України. Досліджено головні проблеми використання спеціальних економічних знань у боротьбі з податковими правопорушеннями, правильне розуміння експертних завдань. Визначено основні напрямки функціонального призначення податкової міліції України та головні ознаки та мету використання спеціальних знань в оперативно-розшуковій діяльності, використання сучасних досягнень науки у галузі судової експертизи.

Ключові слова: використання спеціальних економічних знань, судова експертиза, податкові правопорушення, оперативно-розшукова діяльність податкової міліції України.

PhD in Economic, Wioleta Fedchyshyna Using special economic knowledge functional orientation units operational activities of the tax police Ukraine / University of the State Fiscal Service of Ukraine, Kyiv

The basic steps using special economic knowledge of units functional orientation of operational activities of the tax police Ukraine. Studied the main problems of the use of special economic knowledge in the fight against tax offenses, a proper understanding of expert missions. The main areas of functionality Tax Police of Ukraine and the main features and

purpose of use of special knowledge in operational activities, the use of modern science in the field of forensics.

Keywords: the use of special economic knowledge, forensics, tax offenses Operational Activities Tax Police of Ukraine.

Вступ. На сучасному етапі боротьби з економічними правопорушеннями запобігання ухиленню від сплати податків є однією із складових загальнодержавної проблеми.

Враховуючи ієрархічність та багатовекторність судово-експертної діяльності, наукова проблема полягає у пошуку комплексної модернізації оптимальної моделі використання спеціальних економічних знань при здійсненні функціональної спрямованості підрозділів оперативно-розшукової діяльності податкової міліції України.

Метою статті є отримання нових наукових результатів щодо напрямів вдосконалення використання спеціальних економічних знань працівниками підрозділів оперативно-розшукової діяльності податкової міліції України.

Питання використання спеціальних знань, властивих виключно специфічній правовій сфері, досліджувалася відомими вченими Р.С. Белкіним [1, с. 217], А.Ф. Волобуєвим [2, с. 283–284, 333], А.А. Ейсманом і Е.В. Селіною [3, с. 8], А.А. Закатовим і Ю.Н. Оропай [4, с. 8], Б.В. Романюк [5, с. 21], М.Г. Щербаковським та О.О. Кравченко [6, с. 5]. Їх наукові погляди на визначення сутності, змісту та ознак спеціальних знань формують правильне розуміння експертних завдань.

В нинішніх умовах зростає значення боротьби з податковими правопорушеннями. Їх розкриття пов'язано із дослідженням змісту фінансово-господарських операцій і економічних показників, відомостей в документах бухгалтерського та податкового обліку.

Нові економічні умови господарювання потребують комплексного використання спеціальних економічних знань з різних підгалузей економіки для успішного розкриття та розслідування економічних правопорушень [7, с. 57].

В науковій літературі немає чіткого визначення функціонального призначення спеціальних економічних знань, які не є загальновідомими, в оперативно-розшуковій діяльності, хоча ця проблематика розглядалася К.В.Антоновим, І.В.Піріг, І.М.Сорокотягиним, В.М.Юріним, та інші вченими.

У цьому напрямі досліджень наявна ціла низка проблем [8, 9].

Функція є одним із методів діяльності (має латинське походження від *functio* — зобов'язання, діяльність, призначення) [10], із характерними складовими: діяльність, роль об'єкта в межах певної системи, робота, яка проводиться органом, значення чогось [11].

В практичній роботі і науковій літературі існує ряд проблем регулювання функціонального призначення діяльності підрозділів податкової міліції України, і оперативно-розшукових зокрема.

Податкова міліція, як визначено п. 348.1 ст. 348, ст.350 Податкового Кодексу України (ПКУ), складається із спеціальних підрозділів по боротьбі з податковими правопорушеннями, що діють у складі відповідних контролюючих органів, і здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції.

Податкова міліція, в дотримання покладених на неї завдань, проводить відповідно до закону оперативно-розшукову діяльність, а також досудове розслідування в межах наданої законом компетенції, вживає заходів щодо відшкодування завданих державі збитків.

Визначення поняття оперативних підрозділів та їх співробітників, і податкової міліції зокрема, ані Кримінальним процесуальним

кодексом, ані ПКУ не надано. У відповідності до ст. 41 КПК співробітники оперативних підрозділів під час виконання доручень слідчого, прокурора користується повноваженнями слідчого. Вони не вправі здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Однак, хоча співробітники оперативних підрозділів на час виконання доручення на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і користується такими повноваженнями, процесуальною самостійністю слідчого вони не наділені. Щодо обов'язковості виконання доручень слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. В дотримання норм КПК, співробітники оперативних підрозділів не вправі здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (виключення складають підрозділи детективів та внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України). Характер взаємодії слідчого та оперативного підрозділу залежить від етапу кримінального провадження, виду вчиненого кримінальної правопорушення, осіб, котрі його вчинили, від стадії кримінального процесу, на якій відбувається взаємодія.

За диспозицією п.4 ст.38 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам податкової міліції для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України, надано право витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні податкового правопорушення,

джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані.

Тобто, законодавчо надано право оперативним працівникам звертатися за дозволом до слідчого судді через механізм тимчасового доступу до документів та даних, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій.

При цьому слід врахувати законодавчу колізійність, оскільки нормами чинного КПК такі права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не визначені.

Ця суттєва проблема вирішена Вищим спеціалізованим судом України Узагальненням судової практики від 07 лютого 2014 року: слідчим суддям необхідно враховувати, що оскільки одним із механізмів витребування документів і даних, передбачених КПК, є процедура тимчасового доступу до речей і документів, передбачених оперативні підрозділи мають право звертатися до слідчих суддів суду першої інстанції з клопотанням про тимчасовий доступ до таких документів згідно з правилами, встановленими ст.ст. 159 - 166 КПК, та з урахуванням специфіки суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та мети її здійснення (зокрема, змісту та обґрунтування клопотання, додатків до клопотання, підстав для його задоволення тощо).

При цьому слідчому судді слід мати на увазі, що документи і дані, які не характеризують діяльність юридичної особи та спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, чи джерела і розмір їх доходів, витребуватися оперативними підрозділами не можуть. Зважаючи на те, що Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" та КПК України не регламентовано процедуру ініціювання відповідного клопотання, вирішувати це питання доцільно з урахування вимог ч. 6 ст. 9 КПК України.

Відповідно до покладених завдань основні функціональні призначеннями податкової міліції України у класичному варіанті реалізуються за взаємопогодженими напрямками:

1. Оперативне обслуговування економічних об'єктів, суб'єктів господарської діяльності та напрямків роботи. У процесі цієї діяльності добувається інформація про оперативну обстановку та здійснюється спостереження за її станом.

2. Пошукова робота, спрямованість якої визначається результатами діяльності по оперативному обслуговуванню. У процесі пошукової роботи виявляються особи і факти, які становлять інтерес для оперативного підрозділу податкової міліції.

3. Функція розслідування здійснюється оперативними працівниками у формі сприяння слідчому шляхом виконання доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також сприяння слідчому при здійсненні слідчих (розшукових) дій.

4. Попередження злочинів. Первинна інформація, що отримана та перевірена у процесі пошукової роботи про умови, що сприяють вчиненню податкових правопорушень та осіб, які потребують профілактичного впливу, реалізується за допомогою попереджувальних заходів, що включають загальну й індивідуальну профілактику, а також запобігання правопорушенням, що готуються.

5. Розкриття злочинів оперативним шляхом. Якщо під час повторного огляду первинної інформації вбачаються ознаки вчинення тяжких злочинів, але розкрити ці злочини слідчим шляхом важко, у рамках оперативно-розшукової справи проводяться комплексні заходи по документуванню злочинних дій осіб, які обгрунтовано підозрюються у вчиненні злочинів.

Отримання найбільш ефективних результатів при реалізації задач оперативно-розшукової діяльності необхідно досягнути правильним використанням процесуальних і оперативно-розшукових функцій.

Завданнями оперативно-розшукової діяльності, визначеним ст.1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивна діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Одним з важливих чинників забезпечення об'єктивності правосуддя є використання сучасних досягнень науки у галузі судової експертизи.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України, висновок експерта є одним з процесуальних джерел доказів.

Тобто, метою використання спеціальних економічних знань є здійснення заходів, направлених на поєднання сил, засобів, методів, інших наявних ресурсів оперативних підрозділів у боротьбі з податковими правопорушеннями.

З огляду на викладене можна визначити головну ознаку спеціальних знань в оперативно-розшуковій діяльності: сфера та мета їх використання окреслюється виконанням завдань оперативно-розшукової діяльності, тобто пошуку та фіксації фактичних даних про протиправні дії окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, та подальшого використання цих фактичних даних відповідно до ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Оперативно-розшукові підрозділи в процесі своєї діяльності проводять оперативно-розшукові заходи у відповідності із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і відомчими нормативно-правовими актами. Слідчий не вправі проводити такі заходи, а також не вправі бути присутнім під час їх проведення.

Працівник оперативного підрозділу податкової міліції України, який володіє знаннями, вміннями, навичками виявлення ознак фінансово-господарських правопорушень на основі економічної інформації, яка стала відома за результатами проведення оперативно-розшукової діяльності, є суб'єктом використання спеціальних економічних знань в оперативно-розшуковій діяльності під час виявлення податкових правопорушень.

Спеціальні економічні знання є одним з елементів арсеналу організаційних, процесуальних, тактичних та інших засобів, які використовуються працівниками оперативних підрозділів. Це зобов'язує до того, щоб їх зміст відповідав завданням і цілям кримінального судочинства [12, с. 22].

Термін «спеціальні економічні знання» є юридично значущим, оскільки припускає вирішення специфічних економічних питань щодо податкових правопорушень у сфері господарської діяльності. Економічні науки мають свій загальний предмет – економічні процеси і закономірності суспільної формації в цілому, різні напрямки тісно пов'язані між собою, створюючи цілісну систему.

В їх основі лежать професійний досвід та знання, використання методик та методичних рекомендацій проведення експертного дослідження.

Залежно від виду економічного чи податкового правопорушення доцільно залучати експерта, який володіє спеціальними економічними знаннями. Це здебільшого дає можливість отримати нові, мало відомі,

або зовсім невідомі відомості, які мають суттєве значення для подальшої оперативно-розшукової діяльності. На думку Н.Я, Дондика, зіставлення неофіційних записів взаєморозрахунків з порівнювальними відомостями, актами інвентаризації, зведеними звітами, іншими бухгалтерськими документами може допомогти точніше встановити розміри збитку і правильно розмежувати матеріальну відповідальність окремих осіб [13, с. 66], документально та нормативно підтвердити заниження бази оподаткування.

Як зазначає В.В.Бірюков, незважаючи на різноманіття документів, способів їх виготовлення, копіювання, підробки, використання для цього матеріалів і засобів, методик дослідження документів і вирішування за їх допомогою завдань, сталими залишаються об'єкти дослідження – документи як джерела криміналістично значущої інформації, а також закономірності відображення такої інформації [14, с. 23].

Враховуючи положення КПК України про обов'язковість виконання доручень слідчого, серед науковців є пропозиції щодо необхідності у визначенні заходів та удосконаленні діяльності працівників оперативних підрозділів у кримінальному провадженні, і, найперше, це вирішення проблеми щодо залучення оперативних працівників податкової міліції до проведення обшуків.

Тому, доцільно ст. 236 КПК доповнити нормою, що ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим, прокурором із залученням працівників оперативних підрозділів.

Необхідним залишається вирішення одного з найважливіших завдань: своєчасного і правильного використання спеціальних економічних знань цими підрозділами при виявленні і розкритті податкових правопорушень.

Використання спеціальних економічних знань є процесуальною дією, яка представляє собою проведення судовим експертом-економістом у визначеному законом порядку дослідження документів бухгалтерського та податкового обліку фінансово-господарських операцій з метою підтвердження фактичних даних щодо проведених операцій.

Висновки. Таким чином, успішне проведення оперативно-розшукової діяльності залежить не лише від процесуальної процедури її проведення, а й від правильного вирішення доцільності використання спеціальних економічних знань. Це дозволить уникнути помилок під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

Література:

1. Белкин Р.С. *Криминалистическая энциклопедия.* – М.: БЕК, 1997. – 341 с.
2. Волобуєв А.Ф. *Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Волобуєв Анатолій Федотович.* – Х., 2001. – 427 с.
3. Эйсман А.А. *Заключение эксперта. Структура и научные обоснования / А.А. Эйсман.* – М., 1967; Селина Е.В. *Производство экспертизы по уголовным делам / Е. В. Селина.* – Краснодар, 1996.
4. Закатов А.А. *Использование научно-технических средств и специальных знаний в расследовании преступлений / А.А. Закатов, Ю.Н. Оропай.* – К., 1980.
5. Романюк Б.В. *Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Романюк Богдан Васильович.* – К., 2002.– 222 с.

6. Щербаковський М.Г. *Использование специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений* / М.Г. Щербаковський, А.А. Кравченко. – Х.: Ун-т внутр. дел, 1999. – 78 с.
7. Клименко Н.І., Федчишина В.В. *Судово-економічна експертиза: сучасний стан і актуальні питання* / Клименко Н.І., Федчишина В.В. // *Криміналістичний вісник*. 2016, № 1 (25). С.56-61.
8. Степучекова В.К. *Проблемы повышения эффективности судебно-экономических экспертиз* // *Внедрение достижений науки и техники в практику борьбы с преступностью: Тезисы республиканской конференции*. Вильнюс, 1986. С. 329.
9. Шляхов А.Р. *Актуальные задачи криминалистических, судебно-автотехнических и судебно-бухгалтерских экспертиз* // *Вопросы судебной экспертизы: Сб. науч. тр. Вып. 43*. М., 1980. С. 21.
10. Лехин И.В. *Словарь иностранных слов* / Лехин И.В.// Москва. Госиздат иностранных и национальных словарей, 1954, с.755.
11. Ткачева Н.В. *Общенаучный аспект понятия «функция»* // *Уголовно-процессуальное законодательство в современных условиях: проблемы теории и практики*. – М.: Волтерс, Клувер, 2010. – С. 111.
12. Семенов В.В. *Спеціальні знання в розслідуванні злочинів* : дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Семенов Віктор Васильович. – К., 2006. – 212 с.
13. Дондик Н.Я. *Спеціальні бухгалтерські знання та їх застосування під час розкриття та розслідування бухгалтерських злочинів: монографія* / Н.Я, Дондик // - К.: Атіка, 2007. – 144с.
14. Бірюков В.В. *Криміналістичне документознавство: практ. посібник* / В.В.Бірюков, В.В. Коваленко, Т.П. Бірюкова, К.М. Ковальов// - К.: Паливода А.В., 2007. – 332с.

References:

1. Belkin R.S. *Krymynalystycheskaya Encyclopedia*. - Moscow: BEK, 1997. - 341 p.
2. Volobuev A.F. *Scientific basis of comprehensive investigation techniques lucrative crime in business: Dis. ... Dr. Legal. Sciences: 12.00.09 / Anatoly F. Volobuev*. - H., 2001. - 427 p.
3. Eysman A. *Conclusion expert. Structure and justification nauchnye / A.A. Eysman*. - M., 1967; Selyna E.V. *Production examination by uholovnym affairs / E.V. Selyna*. - Krasnodar, 1996.
4. Zakatov A. *Using scientific-technical and funds of special knowledge in the investigation of crimes / A.A. Zakatov, N. Oropay*. - K., 1980.
5. Romaniuk B. *Modern theoretical and legal problems using expertise in pre-trial investigation, dis. ... Candidate. Legal. Sciences: 12.00.09 / V. Romaniuk Bogdan*. - K., 2002. - 222 p.
6. Shyshkanov V.I. *Actual questions uholovnoho sudoproyzvodstva and krymynalystyky sovremennoho in terms of technical scientific progress: monograph*. - Irkutsk: Irkutsk State. University of them. A.A. Zhdanov, 1978. -190 p.
7. Klimenko N.I., Fedchyshyna V.V. *Forensic economic expertise: present situation and current issues / N.I. Klimenko, V.V. Fedchyshyna // Forensic Gazette. 2016, № 1 (25). S.56-61.*
8. Steputekova V.K. *Problems Increase of the effectiveness sudebno-examination ekonomycheskyh // Introduction dostyzhenny science and technics in practice struggle with prestupnostyu: Abstracts respublykanskoy conference. Vilnius, 1986. P. 329.*
9. Shlyakhov A.G. *Actual problem krymynalystycheskyh, sudebno-avtotehnycheskyh and sudebno-examination of the accounting // Questions sudebnoy examination: Sat. scientific. tr. Vol. 43. M., 1980. P. 21.*
10. Lehyn I.V. *Dictionary of Foreign words / Lehyn Y.V. // Moscow. State Publishing House Foreign natsyonalnyh and dictionaries, 1954, s.755.*

11. *Tkachev N.V. Obschenauchny aspect concepts "Function" // Uholovno-protsessualnoe Legislation in modern terms: the problem of theory and practice. - Moscow: Walters, Kluver, 2010. - S. 111.*
12. *Semenov V.V. expertise in the investigation of crimes: Dis. candidate. Legal. Sciences: 12.00.09 / Victor V. Semenov. - K., 2006. - 212 p.*
13. *Dondyk N.Y. Special accounting knowledge and their application in the detection and investigation of accounting crimes: Monograph / N.Y., Dondyk // - K: Atika, 2007. - 144Se.*
14. *V. Biryukov Forensic Documentation: RUF. manual / V.V. Biryukov V.V. Kovalenko, T.P. Biryukova, K.M.Kovalov // - K: Palyvoda A., 2007. - 332s.*